

EDOUARD DE LAUBRIE, a földművelés és táplálkozás gyűjtemény munkatársa, Európai és Mediterrán Civilizációk Nemzeti Múzeuma (MuCEM), Marseille, Franciaország

FRANCIA MINTA: ÖKOMÚZEUMOK

AZ „ÖKOMÚZEUM” FOGALMÁNAK EREDETE

¶ Míg a legtöbb európai ország rendelkezik szabadtéri néprajzi múzeummal (a skandináv országok, Nagy-Britannia, Hollandia, Németország, Románia, Magyarország is), amelyek a leggyakrabban egy meghatározott helyen gyűjtik össze és mutatják be az adott nemzet különböző régióinak falusi lakóházait, Franciaországban nem örvend ilyen népszerűségnek az elgondolás, annak ellenére, hogy Georges Henri Rivière-ben, a párizsi Népművészetek és Néphagyományok Nemzeti Múzeumának (Musée national des Arts et Traditions Populaires) alapítójában több skanzen terve is felvetődött. Az 1935 és 2005 közt élt Georges Henri Rivière-t mindazonáltal megihlette az Arthur Azelius által 1891-ben alapított stockholmi Skansen, amelyet 1929-ben látogatott meg.

*száz házat foglalt
volna magába
az összes francia
régióból*

¶ Rivière 1932 óta fontolgatta „Franciaország vidékeinek szabadtéri múzeumát” létrehozni, amely száz házat foglalt volna magába az összes francia régióból. A kivitelezést eredetileg a Valérien-dombra tervezték, Párizs nyugati külvárosában, amit azóta is a védelmi minisztérium foglal el; majd Párizsba, a Bois de Boulogne-ban található Jardin d’Acclimatation nevű park került szóba. Később a terv az 1937-es Világkiállítás keretében valósult volna meg, de nem lett belőle semmi.

*de nem lett
belőle semmi*

¶ 1966-ban a Regionális Nemzeti Parkok megalapításakor újra előkerült az ötlet, hogy szabadtéri múzeumot is társítsanak hozzá, továbbra is George Henri Rivière ösztönzése mellett. Két szabadtéri múzeumot tanulmányoztak ehhez: az egyik Franciaország délnyugati részén, a Landes de Gascogne-i Regionális Nemzeti Parkhoz kapcsolódó Marquèze múzeumot, amely később a Grande Lande-i ökomúzeum lett (1969), a másik pedig a Bretagne-ban, Franciaország legnyugatibb részén található Armorique-i Regionális Nemzeti Parkhoz tartozó

későbbi ouessant-i ökomúzeum. Marquèze-ben Rivière javasolta, hogy a gazdálkodás még meglévő épületeit csatlakoztassák más építményekhez a régióban végzett gyűjtéseknek köszönhetően, és amelyek szellemisége így illeszkedik majd az 1836-os telekkönyvekhez. A projekt végül az összes, a környező településekről származó mezőgazdasági épület felújítására korlátozódott, a landes-i régió teljességét bemutató építményeket nem rekonstruálták. Ouessant szigetén egy házat és annak közvetlen környezetét újították fel legutolsó használati állapotuknak megfelelően, a házon belüli ingóságokkal és a külső terekkel az idő és tér ugyanazt a muzeológiai célt szolgálja. Ez volt az első ilyen kiállítótér Franciaországban, Jean-Pierre Gestin kurátor és etnológus munkája nyomán.

¶ Csupán 1971-ben, a politikai és a kulturális tényezők találkozásával fogalmazódott meg az ökomúzeum elgondolása. A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM) kilencedik általános konferenciáján, amelynek címe *A múzeum a ma és a holnap emberének szolgálatában* volt, megerősítette a múzeumok pedagógiai és kulturális szerepét. Az „ökomúzeum” kifejezés Hugues de Varine, az ICOM akkori igazgatója (1962-től), Georges Henri Rivière és Serge Antoine, a Robert Poujade által alapított és vezetett Környezetvédelmi Minisztérium tanácsadója találkozásakor fogalmazódott meg. A kifejezés összeegyeztette a különböző, egymást kiegészítő megközelítéseket, melyek a múzeumokat a helyi területekhez és a természeti örökséghez társítják.

¶ Az ökomúzeumot legjobban összefoglaló meghatározások egyike a következő: „Az ökomúzeum más, mint a többi múzeum... Ez egy szerteágazó, interdiszciplináris múzeum, amely az embert időben és térben helyezi el, saját természeti és kulturális környezetében, arra ösztönözve a népesség egészét, hogy részt vegyen saját fejlődésében több olyan kifejezőmód közvetítésével, amelyek alapvetően valós helyszíneken, épületeken, tárgyakon és dolgokon alapszanak, s amelyek sokatmondóbbak, mint a szavak vagy a képek, amelyek életünket elárasztják” (az ICOM kilencedik konferenciája, Georges Henri Rivière és Hugues de Varine eredeti meghatározásából kiindulva, Párizs, 1971). Ezt követte aztán a Mont Lozère-i

az ökomúzeum
más, mint a többi
múzeum...

alapvetően valós
helyszíneken,
épületeken,
tárgyakon
és dolgokon
alapszanak,
s amelyek
sokatmondóbbak,
mint a szavak
vagy a képek,
amelyek életünket
elárasztják

ökomúzeum alapítása (Gérard Collin által, 1974 és 1984 között a Cévennes-i Nemzeti Parkban indított terv) és a Camargue-i Múzeum (Jean-Claude Duclos által 1973-tól elindított projekt a Camargue-i Regionális Nemzeti Parkban).

¶ Az ökomúzeum ötlete ezen felül egy, az 1968-as mozgalomból kiinduló áramlatba is illeszkedik, aminek célja a kultúra szélesebb körben való terjesztése, nagyobb számban elérhetővé tétele a helyi lakosság számára. A múzeumok kulturális ajánlatának megújítását a Kulturális Cselekvés Nemzeti Titkársága (Secrétariat national à l'action culturelle, SNAC) is támogatta. A kommunista párt szervezete a szépművészeti múzeumokat célozza, amelyeket az uralkodó osztályok számára fenntartott helyszíneknek tekint, szemben az ökomúzeumokkal, amelyek a népi kultúra értékeit mutatják be, azaz a céllal, hogy a lakosságot, a népet is közreműködésre bírják.

¶ 1971 és 1974 között egy újfajta intézmény jön létre: a Creusot Montceau-les-Minesban található ökomúzeum Marcel Evrard irányítása alatt. Környezete sem nemzeti park, sem falusi környezet, hanem egy tizenhat településből álló városi közösség ipari tevékenységére épül. Hugues de Varine szerint: „A közösség teljes egésze egy élő múzeumot alkot, melynek közönsége mindvégig belül helyezkedik el. A múzeumnak nem látogatói, hanem lakói vannak.” Varine azokra a tapasztalatokra is utalt, amelyek ugyanebben az időben Latin-Amerikában terjedtek el a *Museo integral* eszméje által. A Creusot-ban a szellemi örökség alapja az emberek mindennapi tevékenysége. A lakóknak kell megőrizniük mindezt, beleértve saját házaikat is. A lakosság részvétele alapvető, az ötletgazdáknak pedig meg kell teremteniük a lakókkal való eszmecsere körülményeit, amit később egyre nehezebb fenntartani. A Creusot kedvező tapasztalata később számos ökomúzeum megalapításának kedvezett Québec-ben (haute-beauce-i, Fier Monde-i, La Vallée de la Rouge-i ökomúzeumok...).

¶ Az ökomúzeum így a múzeumok pedagógiai szerepének kérdésére adott mintegy újfajta válaszként jelent meg. 1981-ben baloldali kormány vette át a hatalmat Franciaországban (utoljára ez 1936-ban esett meg, a Népfront vezetésével),

sem nemzeti
park, sem falusi
környezet, hanem
egy tizenhat
településből álló
városi közösség
ipari tevékenységére
épül

a múzeumnak nem
látogatói, hanem
lakói vannak

a néprajzi
múzeumok
és az ökomúzeumok
továbbra is
legitimításukat
keresték
a szépművészet
világa mellett

és a karizmatikus Jack Lang lett a kulturális és kommunikációs miniszter. Egy addig nem látott terv készült a kultúra támogatására, amiben külön fejezet foglalkozott a múzeumok rendkívül fontos szerepével. 1982-ben néhány kurátor, aki a Kulturális Cselekvés Nemzeti Titkárságának gyűlésein kifejezetten aktív volt, megalapította az Új Múzeológia és Szociális Kísérletezés (Muséologie nouvelle et experimentation sociale, MNES) egyesületet, amely a múzeumok szociális és pedagógiai szerepéért, annak kiterjesztéséért felel. Számos termékeny gondolat született a „kulturális mediáció”, vagyis a múzeumok befogadó és animációs tevékenységének témájában, valamint az időszakos kiállítások fejlesztésének addig nem látott lehetőségeiről. Mindazonáltal a néprajzi múzeumok és az ökomúzeumok továbbra is legitimításukat keresték a szépművészet világa mellett, és ez nem változott a baloldali kormány ideje alatt sem. Némelyik művészettörténész folyamatosan becsmérően és elítélően nyilatkozik az általuk banálisnak és sorozatgyártottnak tartott mindennapi tárgyokról, valamint a múzeumok „elburjánzásáról”: jelenleg több mint tízezer múzeum létezik Franciaországban, köztük 1216 a kulturális minisztérium ellenőrzése alatt, „Franciaországi múzeum” védjeggyel.

AZ ÖKOMÚZEUM MEGHATÁROZÁSAI

¶ George Henri Rivière 1973-ban fogalmazta meg az ökomúzeum első meghatározását, két évvel a fogalom létrejötte után. Fejleszthető definíciót akart, így hármat is ajánlott, köztük a legteljesebbet 1980. január 22-én, amely az alábbi kilenc elvet tartalmazza:

1. „Az ökomúzeum olyan eszköz, amelyet a hatalom és a társadalom együtt talál ki, hoz létre és hasznosít. A hatalom szakértőket, infrastruktúrát és forrásokat biztosít a népesség törekvései, tudása és megközelítései alapján.
2. Egy tükör is, amelyben ez a társadalom önmagát látja, miközben a gyökereit, a korábbi generációkkal való kapcsolatát keresi. A társadalom tükröt tart vendégeinek, hogy jobban

megértesse magát, munkájának, viselkedésének és intimitásának tiszteletén keresztül.

3. Az ember és a természet kifejeződése. Az ember természetes környezetében értelmeződik. A természet a maga vadságában is értelmeződik, de azáltal is, ahogy a hagyományos és az ipari társadalom a saját képére formálta.
4. Az idő kifejeződése. Az értelmezés előbbre nyúlik az ember megjelenésének idejénél, a történelem előtti és a történelmi időkön át, amelyeket átélt, míg végül a jelennél áll meg. A holnap felé nyit, de nem döntéshozó, hanem tájékoztató és kritikai elemző szerepet játszik.
5. A tér kifejeződése. Kiválasztott tereké, ahol meg lehet állni, sétálni lehet.
6. Laboratórium, abból a szempontból, hogy a társadalom és környezete történelmi és kortárs tanulmányozását segíti elő, és hozzájárul a szakemberképzéshez ezekben a tudományágakban, a külső kutatószervezetekkel együttműködve.
7. Megőrzőhely, abban az értelemben, hogy a társadalom természeti és kulturális örökségének fenntartását, értékeinek megmutatását segíti.
8. Iskola, abból a szempontból, hogy a társadalmat társítja tanulmányozó és fenntartó munkásságával, ezzel ösztönzi, hogy saját jövőjének problémáit megértse.
9. Ez a laboratórium, megőrzőhely és iskola mind közös eszméből ihletődik. A kultúra annak legtágabb értelmében értendő, és annak magasztosságát és művészeti kifejeződését kívánják bemutatni, a társadalom bármely szegletéből is származzon. A sokszínűség határtalan, olyan sok a változatosság az egyes minták között. Nem zárkóznak be, hanem adnak és kapnak. (Georges Henri Rivièrre: *A muzeológia Georges Henri Rivièrre szerint: muzeológiaórák, szövegek és vallomások*. Dunod, Párizs 1989, 142.)

¶ E kilenc pontot összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az ökomúzeum egy a hatalom (leggyakrabban az adott terület közigazgatása) és a területen található népesség által kidolgozott és felállított eszköz. A társadalom megértését segíti az azt képező csoportokon keresztül egy meghatározott területen belül, legszélesebb elemei által, mint az ökológia, a történelem,

az ökomúzeum
egy a hatalom
(leggyakrabban
az adott terület
közigazgatása)
és a területen
található népesség
által kidolgozott
és felállított eszköz

Ecomuseum of Marquèze, Landes, France, Signage
© B. Fiszpan

Ecomuseum of Marqu ze, Landes, France, Sheperd and flock
  B. Fiszpan

Ecomuseum of Marqu ze, Landes, France, Master house
  B. Fiszpan

nem csupán a múlt
felé fordul, hanem
a jelenben
és a jövőben
is a terület
felvirágoztatásának
eszköze

a gazdaság, a társadalom és a kultúra, mindezt térben és időben, a történelem előtti időktől napjainkig. Az ökomúzeum mindezekről szól, nem csupán a múlt felé fordul, hanem a jelenben és a jövőben is a terület felvirágoztatásának eszköze. Az ökomúzeum a kulturális örökség minden formáját magában foglalja és ezeket tanulmányozza azzal a céllal, hogy értékeit bemutassa és továbbadja az eljövendő generációknak.

¶ 1980-ban, *Az ökomúzeumok szervezésének elvei* című művében Georges Henri Rivière elmagyarázza, miben különböznek az ökomúzeumok más múzeumoktól:

- a kiállított dolgok természetében, amik lehetnek ingatlanok (épületek, területek...) vagy javak (állatok, kultúrák...)
- a működési módban, amely három testületen alapul: igazgatási (helyi és területi önkormányzatok), felhasználói (helyi egyesületek) és tudományos testületen.

¶ George Henri Rivière hangsúlyozta, hogy nincs tipikus ökomúzeum, annyira sok variációja létezhet.

AZ ÖKOMÚZEUMOK HATÁRAI

¶ Ezek elsősorban pénzügyi természetűek, hiszen az ökomúzeumok gyakran nagyléptékű és sokszínű javakat jelentenek (földek, ingatlanok, ingóságok), amelyek olykor annyira szerteágazók, hogy a fenntartandó és bemutatandó helyszínek is megsokszorozódnak. Az ökomúzeum „tükör”-szerepe sokszor torzul, és hajlamos önmagába és a történelembe fordulni, főként társadalmi krízishelyzetekben, amikor például nagyobb a munkanélküliség.

¶ Napjainkban a társadalom mozgékonyabb, és a lakosok sokszor nem is odavalósiak, ahol az ökomúzeum elhelyezkedik, így ezt is figyelembe kell vennie, hogy a múzeum egy tartós alap maradjon, amely ugyanakkor folyamatosan adaptálódik a jelen körülményekhez.

a múzeum egy
tartós alap
maradjon,
amely ugyanakkor
folyamatosan
adaptálódik a jelen
körülményekhez

¶ Gyakran jelennek meg véleménykülönbségek az igazgatói testület és a felhasználói testület között. Az ökomúzeum státusza általában az idő előre haladtával az egyesületi szerveződéstől egy helyi önkormányzat (települések közössége, megye,

az önkormányzatok,
amelyek
az ökomúzeumokat
finanszírozzák,
kulturális eszközt
teremtenek belőlük,
és a terület
turisztikai
fejlesztésének
szolgálatába
állítják azokat

regionális nemzeti park...) által igazgatott szerveződés felé mozdult. A múzeumok világa egyre professzionálisabb lett azzal, hogy a területi közösségi funkciók és a szervezők kiváltságai közti verseny erősödött, annál is inkább, ahogy egyre kevesebb a mozgósítható pénzügyi forrás. A területi szereplők irányítják a kulturális programok szervezését a felhasználók hátrányára. A közönség nem résztvevő, csak néző. Az önkormányzatok, amelyek az ökomúzeumokat finanszírozzák, kulturális eszközt teremtenek belőlük, és a terület turisztikai fejlesztésének szolgálatába állítják azokat – és mind kevésbé használják ezeket a helyi fejlesztésre.

¶ Ennek eredményeképp a felhasználói testület szerepe sokszor nem egyértelmű. Az ökomúzeum alapításakor ellenhatalmi szerepet is betölthetett az azt finanszírozó helyi önkormányzat szavával szemben. Idővel a felhasználói testület nem mindig újult meg, súlya egyre kisebb lett a szervezőbizottsággal szemben, a helyi népesség egyre kevésbé vonódott be a munkába, csupán az adományozók, az információszolgáltatók, idegenvezetők és szervezők, vagy még ritkábban a döntéshozók által.

EGYESÜLETI SZERVEZŐK

*Ökomúzeumok és Társadalmi Múzeumok Szövetsége
(Fédération des écomusées et musées de société, FEMS)*

¶ 1989-ben megalakul az Ökomúzeumok Szövetsége, hogy a nagyközönség előtt is népszerűsítsék az ökomúzeumokat. 1991-ben megnyílik a technikai, ipari, antropológiai, népművészeti és néphagyományokat ápoló múzeumok előtt is, és felveszi az Ökomúzeumok és Társadalmi Múzeumok Szövetsége nevet. Végül 2004-ben a szövetség megnyílik a művészeteket összefogó múzeumok, az értelmező központok és minden más nonprofit értékmegőrző intézmény előtt, amelyeknek az ember és a vidék a tárgyuk, bármi is legyen a státusuk. 2014-ben a szövetség az Európai és Mediterrán Civilizációk Nemzeti Múzeumába, Marseille-be helyezi székhelyét.

Ecomuseum of Marquèze, Landes, France, Daily life
© Gerspendel

Értékei továbbra is összhangban vannak az ökomúzeumok értékeivel, de egy aktuálisabb, továbbfejlesztett szókészlettel:

- átadás: a hálózathoz tartozó múzeumok tevékenységének alapja a kulturális örökség átadása a nagyközönség számára, különösen a fiatalokat célozva.
- megvitatás: elősegíteni a kérdezést, és a megértés kulcsait adni a kulturális örökségek és a terület fejlődésének kérdéseiben.
- szociális és szolidáris gazdaság: a turisztikai gazdaság szereplőiként a múzeumok is részt vesznek területük fejlesztésében azzal, hogy tevékenységet és munkát kínálnak a falusi környezetben. Ezenkívül a városi területek változásait kíséri.
- fenntartható fejlődés: a hálózat érzékenyítő munkát végez a népességgel annak saját környezetében (lakhely, természetes környezet). Társas kapcsolatokat hoz létre a lakosok részvételével.

¶ Napjainkban kilencvennégy ökomúzeum létezik Franciaországban, melyekből öt a tengerentúli területeken található. Az ökomúzeumokban leggazdagabb francia régiók: Normandia (tizenhárom ökomúzeum), Provence-Alpes-Côte d'Azur (tizenkettő) és Bretagne (tíz).

*Mezőgazdasági és Vidéki Hagyományok Múzeumainak Szövetsége
(Fédération des Musées d'Agriculture et du Patrimoine rural, AFMA)*

¶ 1982-ben alapították a Mezőgazdasági és Kulturális Minisztérium és a Francia Mezőgazdasági Múzeumok Egyesületének kettős védnöksége alatt. Célja a vidéki örökség minden oldalának tanulmányozása, megőrzése és bemutatása, legyen az ingóság (régí eszközök, mezőgazdasági gépek), ingatlan (vidéki építészet) vagy táj. A szövetség csatlakozott a Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Egyesületéhez (Association internationale des musées d'agriculture). Tág értelemben vett mezőgazdaságról van szó, ahogyan Franciaországban is, beleértve minden szakosított termelést (szőlőtermelés, állattenyésztés, textilnövény-termesztés stb.), erdészetet, vadászatot, édes vízi halászatot korszaktól függetlenül, és mindenfajta intézményt,

így az ökomúzeumokat is. Tudatosan nyitott minden a vidéki örökség és a mezőgazdaság története iránt érdeklődő ember számára, egyesíti az egyes vidékek vagy egy-egy gyűjtemény szerelmeseit, földműveseket, múzeumfelelősöket, ökomúzeumokat, gyűjtőket, tanulókat, kutatókat, pedagógusokat, szervezőket, múzeumokat, egyesületeket és szervezeteket. 2006-ban vette fel mai nevét, és lett a Mezőgazdasági és Vidéki Hagyományok Múzeumainak Szövetsége.

(Fordította: Kató Julianna)

Irodalom

- Delarge, Alexandre: *Des écomusées, retour à la définition et évolution*.
In: *Publics et Musées*, No. 17–18., 2000. L'écomusée: rêve ou réalité (sous la direction de André Desvallées) 139–155; doi: 10.3406/pumus.2000.1159. persee.fr/doc/pumus_1164-5385_2000_num_17_1_1159.
- Duclos, Jean-Claude: *L'écomusée: histoire et actualité*. Ronéoté, communication pour les rencontres organisées par l'Universitat Internacional Menéndez y Pelayo et le Museo de Ciencias Naturales de Santa Cruz de Tenerife, du 20 au 23 mars 1990, 14.
- Gorgus, Nina: *Le magicien des vitrines*. Editions de la Maison des sciences de l'Homme, Paris 2003, 416.
- Le Marec, Joëlle: *L'environnement et la participation au musée: différentes expressions culturelles des sciences*. Hermès, *La Revue* 2011/3 (No. 61.), 167–174.
- Poulard, Frédéric: *Les écomusées. Participation des habitants et prise en compte des publics*. *Ethnologie française* 2007/3 (Vol. 37.), 551–557., doi 10.3917/ethn.073.0551.
- Rivière, Georges Henri: *La muséologie selon Georges Henri Rivière: cours de muséologie, textes et témoignages*. Dunod, Paris 1989, 402.
- Ökomúzeumok és Társadalmi Múzeumok Szövetsége (Fédération des écomusées et musées de société): fems.asso.fr/.
- Mezőgazdasági és Vidéki Hagyományok Múzeumainak Szövetsége (Fédération des Musées d'Agriculture et du Patrimoine rural): afma.asso.fr/.

